

УДК 379.81:374

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-2-32>**Світлана ЛУПАРЕНКО,***orcid.org/0000-0002-3111-5340**доктор педагогічних наук, професор,**професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки**Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди**(Харків, Україна) svetlana.luparenko@gmail.com*

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ (ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТ.)

У статті розкрито соціокультурну діяльність громадських товариств, що діяли в Україні в першу третину ХХ ст. Визначено причини активізації діяльності громадських товариств в Україні впродовж досліджуваного періоду (велика кількість соціально незахищених дітей, неспроможність держави повноцінно реалізовувати свої освітні й соціальні функції). Зазначено, що в цей час у країні діяло багато національних (із поширенням у більшій частині країни) і локальних (в окремих містах) громадських товариств. Розкрито діяльність найактивніших товариств, як-от: товариства поширення в народі грамотності, товариство шкільної освіти в Україні, товариства сприяння початковій освіті, Фребелівські товариства, товариства допомоги бідним учням та ученицям закладів освіти, товариства піклування про безпритульних малолітніх сиріт, товариства сприяння фізичному розвитку дітей, товариство «Просвіта», «Українське педагогічне товариство», «Українське крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю у Львові», «Красівий Шкільний Союз». Схарактеризовано виключну роль релігійних товариств («Марійські Дружини», «Католицька Акція» в Україні, «Український Католицький Союз», «Український Єпархіальний комітет опіки над воєнними сиротами» тощо), українського жіноцтва та опікунств при народних школах у соціокультурному забезпеченні українців. Визначено основні напрями соціокультурної діяльності громадських товариств: опіка дітей і нужденних (ужиття заходів задля збереження здоров'я дітей; спеціальна робота з безпритульними і бездоглядними дітьми; задоволення матеріальних потреб нужденних, відкриття соціальних установ), задоволення освітньо-культурних потреб населення (створення необхідних умов для розвитку дітей, забезпечення елементарною освітою, планомірного й розумного виховання дитини в межах національної культури; уведення безоплатної загальної початкової освіти; розширення мережі закладів освіти; проведення культурних заходів тощо).

Ключові слова: громадські товариства, соціокультурна діяльність, діти, опіка дітей, освіта, розвиток.

Svitlana LUPARENKO,*orcid.org/0000-0002-3111-5340**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,**Professor at the Department of Educology and Innovative Pedagogy**H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University**(Kharkiv, Ukraine) svetlana.luparenko@gmail.com*

SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES OF PUBLIC ORGANIZATION IN UKRAINE (THE FIRST THIRD OF THE 20TH CENTURY)

The article describes the socio-cultural activities of public organizations which existed in Ukraine in the first third of the 20th century. The reasons for the intensification of the activities of public organizations in Ukraine during the period under study are determined. They are a large number of socially vulnerable children and the inability of the state to implement its educational and social functions fully. It is noted that at that time there were many national (dissemination in most of the country) and local (dissemination in some cities) public organizations in the country. The activities of the most active organization are revealed. They are: societies for dissemination of literacy among people, society of school education in Ukraine, societies for the promotion of primary education, Froebel societies, societies for helping poor learners in educational institutions, societies for caring for homeless underage orphans, societies for promotion of children's physical development, "Prosvita", "Ukrainian Pedagogical Society", "Ukrainian Regional Society for Child Protection and Youth Care in Lviv", "Regional School Union". The exclusive role of religious societies ("Sodality of Our Lady", "Catholic Action" in Ukraine, "Ukrainian Catholic Union", "Ukrainian Diocesan Committee for the Care of War Orphans", etc.), Ukrainian women and guardianships at public schools in the socio-cultural support of Ukrainians is characterized. The main directions of socio-cultural activities of public organizations are determined. They are child care and needy people care and satisfying people's educational and cultural needs. Child care and needy people care includes taking steps to maintain children's health, special work with homeless and neglected children, satisfying

needy people's material needs and establishment of social institutions. Satisfying people's educational and cultural needs includes creating the necessary conditions for children's development and elementary education, planned and reasonable upbringing of children based on national culture, introduction of free general primary education, expansion of the network of educational institutions, holding cultural events, etc.).

Key words: *public organizations, socio-cultural activities, children, child care, education, development.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства більшість соціальних, освітніх і культурних проблем дорослих і дітей розв'язуються на державному рівні. Окрім того, діяльність держави у системі освіти й соціальному забезпеченні населення доповнюється соціокультурною діяльністю громадських товариств і приватних ініціатив.

Утім, протягом першої третини ХХ ст., коли в Україні ще не було єдиної системи органів і закладів соціального забезпечення населення і заклади освіти не могли задовольнити існуючий попит на початкову освіту, соціокультурна діяльність громадських товариств вийшла на перший план. Громадські товариства в розв'язанні соціальних, освітніх і культурних потреб українців подекуди діяли активніше й успішніше, ніж державні органи, розширюючи мережу закладів освіти і соціальних установ, провадячи освітню і культурну діяльність для народу, надаючи матеріальну і моральну допомогу нужденним.

З огляду на це актуальним є дослідження соціокультурної діяльності (опіка дітей і нужденних, задоволення освітньо-культурних потреб населення) громадських товариств, що діяли в Україні протягом першої третини ХХ ст.

Аналіз досліджень. Важливо зазначити, що певні аспекти діяльності громадських товариств в Україні в різні історичні періоди висвітлювалися вченими. Так, О. Сухомлинська, Н. Дічек, Т. Самоплавська та ін. (2005) розкрили постаті освітян, які брали участь у роботі Товариства шкільної освіти в Україні. Н. Дмитришина (2011) вивчала діяльність релігійних товариств в Україні у першу третину ХХ ст. Діяльність українських громадських товариств у сфері соціального захисту й опіки дітей і молоді в Галичині у 1917-1939 рр. схарактеризовано в дослідженні Н. Федорак (2009). Діяльність громадських товариств у сфері освіти в Західній Україні на початку ХХ ст. висвітлено в роботах Н. Стинської (2004), Л. Сливки (2010). Діяльність Харківського товариства поширення в народі грамотності (1869-1920 рр.) розкрито у працях Т. Коломієць (1995) і Т. Лутаєвої (2017).

Утім, проблема соціокультурної діяльності громадських товариств в Україні протягом першої третини ХХ ст. не набула цілісного розгляду, що і зумовило вибір теми дослідження.

Мета статті – розкрити соціокультурну діяльність громадських товариств, що діяли в Україні у першу третину ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Однією з особливостей розвитку країни впродовж першої третини ХХ ст. була недостатня спроможність держави повноцінно реалізовувати свої функції (соціальні, освітні) через відсутність єдиної системи установ та органів соціального захисту, слабе поширення закладів освіти. Так, велика кількість соціально незахищених неповнолітніх громадян проживала в закладах, що переважно були у віданні благодійних організацій та діяли завдяки приватній благодійності, а державна допомога була несистематичною і незначною. З огляду на це значно посилилася роль добродійного руху серед освітян, інтелігенції та духовенства. Намагаючись допомогти розв'язати наявні соціальні, освітні й культурні проблеми, підняти рівень духовної культури і національної свідомості українців, прогресивна громадськість почала засновувати різні товариства й об'єднання, діяльність яких зумовлювалася потребами українського народу в моральній і матеріальній підтримці, опіці дітей і молоді. Протягом досліджуваного періоду ці організації розгорнули значну громадсько-культурну, освітню й благодійну діяльність. Також в Україні існували різні благодійні товариства, які займалися різними видами добродійної діяльності (переважно утриманням і піклуванням про дітей) (ДАХО. Ф. 266. Оп. 1. Спр. 793. 54 арк.) і релігійні товариства. Так, на приватні пожертви церквами відкривалися школи, лікарні, а церква була одним із соціальних інститутів, який виховував дитину.

Загалом, протягом досліджуваного періоду в Україні діяло багато національних (із поширенням у більшій частині країни) і локальних (в окремих містах) громадських товариств. Охарактеризуємо діяльність найактивніших товариств.

Товариства поширення в народі грамотності (Київське товариство грамотності існувало протягом 1882-1908 рр. і Харківське товариство грамотності діяло впродовж 1869-1920 рр.) були громадсько-просвітніми організаціями, які спрямовувалися на поширення загальної освіти і грамотності серед широких мас населення. В Україні найстарішим товариством грамотності було Харківське товариство поширення в народі гра-

мотності – організація української інтелігенції, метою якого було посилене поширення грамотності, теоретичних і прикладних знань та сприяння поширенню народної освіти в межах Харківської губернії завдяки заснуванню різних закладів освіти (шкіл, училищ, недільних і вечірніх класів, музеїв, бібліотек, читалень), організації книжкових складів, проведенню народних читань, бесід, курсів і лекцій із різних галузей знань, виставок, концертів і народних вистав, наданню різного роду допомоги учням і педагогам у народних училищах, сприянню фізичному розвитку й організації догляду за дітьми шкільного віку, виданню і поширенню каталогів, книг, посібників, забезпечення закладів освіти необхідними книгами й посібниками, обговоренню педагогічних проблем та заходів з народної освіти тощо (ДАХО. Ф. 200. Оп. 1. Спр. 396. 59 арк.). Статистичні дані, що наводяться у звітах товариства (ДАХО. Ф. 200. Оп. 1. Спр. 396. 59 арк.), свідчать про щорічне збільшення кількості проведених заходів, відвідувачів і дітей, які охоплювалися соціокультурною діяльністю товариства. Схожими до товариств грамотності були товариства поширення (або сприяння) народної освіти, що діяли в низці українських міст і губерній (Волинська, Катеринославська, Полтавська) і спрямовувалися на поширення української освіти.

Товариство шкільної освіти в Україні (1917 р. – початок 1920-х рр.) мало на меті поширення серед українців освіти рідною мовою через школи, надання їм матеріальної та методичної допомоги (Сухомлинська та ін., 2005). Також діяли *товариства сприяння початковій освіті*, які мали на меті забезпечення розвитку освіти та організацію різних установ (недільних шкіл, бібліотек, читалень тощо), задля чого організувалися класи повторення і вечірні заняття, класи хорового співу, народні читання, вистави, концерти тощо.

Фребелівські товариства існували у великих містах України до 1920 р. і мали такі завдання: а) підняття духовно-морального рівня дітей, які залишилися без догляду (незалежно від їхньої віри і національності); б) привчання дітей до праці, надання їм можливості вчитися ремісництву; в) сприяння розширенню світогляду дітей, їхньому фізичному розвитку й оздоровленню тощо. Задля реалізації поставлених завдань передбачалося відкриття дитячих ясел, садків, шкіл грамоти та будинків праці (Шкільна хроніка, 1911). Схожі завдання реалізувалися Київським товариством народних дитячих садків, яке сприяло поширенню ідей дошкільної освіти та підготовкою педагогічних працівників.

Товариства допомоги бідним учням та ученицям закладів освіти збирали кошти для надання різної допомоги (харчами, речами, грошима тощо) бідним дітям. Так, Товариство допомоги бідним учням та ученицям закладів освіти м. Змієва Харківської губернії надавало бідним учням такі види допомоги: оплата навчання дітей; безкоштовна видача потрібних для навчання книг або їх продаж за зниженою ціною; видача ліків і надання ліжок у лікарнях; грошова допомога; організація їдалень, гуртожитків, надання дешевих квартир тощо (Устав, 1901).

Товариства піклування про безпритульних малолітніх сиріт займалися тим, що забирали сиріт з вулиць і займалися їх улаштуванням до дитячих притулків, сімей на патронаж тощо (ДАХО. Ф. 202. Оп. 2. Спр. 2. 11 арк.).

Товариства сприяння фізичному розвитку дітей сприяли поширенню ідей фізичного виховання, організували дитячі майданчики для ігор, проводили заняття з фізичного виховання, ручної праці, свята тощо (ДАХО. Ф. 509. Оп. 1. Спр. 5. 81 арк.).

Велику роль у соціокультурному забезпеченні населення в Україні відіграло *товариство «Просвіта»* (1868-1939 рр.). На початку ХХ ст. воно активізувало просвітницьку діяльність, почало видавати популярні книжки для народу, часописи, у багатьох місцях в Україні заклало філії – просвітні товариства (наприкінці 1912 р. «Просвіта» мала 74 філії, 2468 читалень, 339 кас, 540 крамниць, торговельну, господарчу й садівничу школи, школу для господинь, бібліотеку, 14 тис. членів товариства і понад 120 тис. членів-читачів; утримувало 43 стипендіати; заклало курси для неписьменних, касові, торговельні й господарські курси тощо (Всеукраїнське товариство; Шкільна хроніка, 1912). У 1928 р. товариство налічувало 96 філій, 2934 читальні, 12 508 членів товариства. У 1936 р. «Просвіта» мала 83 філії, 3209 бібліотек, 3210 читалень, 2185 театральних гуртків, 1115 хорів, 138 оркестрів, 86 курсів для неписьменних, 550 гуртків самоосвіти і 262 гуртки просвітянської молоді (Всеукраїнське товариство)). Проте, вони не змогли розгорнути широко свою соціокультурну діяльність: «...одні з них було закрито за те, що ніякого життя не виявляли, інші за жваву роботу...» (З біжучого життя, 1913: 57), і діяльність тих філій «Просвіти», що залишилися, інколи обмежувалася лише вечірками або виставами.

Проте через військові дії під час Першої світової війни товариство «Просвіта» зазнало значної шкоди: були знищені бібліотеки, читальні, репресовані активні діячі. Деякі з них вимушені

були виїхати за межі України. У 1918 р. діяльність «Просвіти» відновилася, але вже протягом 1920-1930 рр. товариство діяло лише на Закарпатті і в Галичині.

Іншим українським громадським культурно-освітнім товариством, яке опікувалося соціокультурними проблемами українського населення, була організація «Українське педагогічне товариство» (до 1912 р. – «Руське педагогічне товариство», а з 1926 р. – «Рідна школа»), що діяла впродовж 1881-1939 рр. в Галичині, а згодом і на Волині. Спочатку це товариство було місцевим (Львів) і мало на меті виправляти існуючі букварі, видавати книжки для школярів, журнали (журнал «Учитель» для педагогів і журнал «Дзвінок» для дітей), вносити петиції на захист українських шкільних підручників і прав дітей навчатися українською мовою.

Згодом відповідно до зміненого статуту товариство поширило свою діяльність на провінції та почало там закладати філії. Загалом, «Українське педагогічне товариство» відкрило багато закладів освіти (14 приватних українських гімназій, 3 професійні школи, 3 доповнюючі промислові школи, 10 учительських семінарій). З 1920 р. на основі рішення представників усіх українських центральних товариств, українських політичних партій, установ та організацій товариство стало керівником українського приватного шкільного і дошкільного виховання (ДАЛО. Ф. 7. Оп. 4. Спр. 47. 48 арк.).

Важливий внесок у здійснення соціокультурної діяльності в Україні зробило «Українське крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю у Львові» (1917-1939 рр.) (ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 321. Оп. 1. Спр. 1. 16 арк.). Воно було створене з метою надання допомоги населенню, яке постраждало від воєнних дій на території Галичини улітку 1917 р. і мало 4 секції (видавничу, бібліотечну, опіки над молоддю, українську пораду матерів) і 20 філій. Українському крайовому товариству підпорядковувалося спортивно-просвітницьке товариство «Пласт». Діяльність товариства здебільшого передбачала опіку над дітьми української національності (особливо сиротами).

Задля досягнення поставленої мети товариство впроваджувало такі заходи: поширення і розвиток ідей опіки й охорони дітей шляхом видання щоденної і періодичної преси, брошур, улаштування конференцій, курсів, з'їздів, вистав, концертів, прогулянок тощо; відкриття місцевих гуртків, філій та інших організацій для опіки та виховання молоді й надання допомоги (морально й матеріально); відкриття й забезпечення діяльності закладів для

виховання й опіки над дітьми, бурс, захоронок, сирітських гнізд, фахових та інших шкіл; призначення генеральних опікунів; здійснення контролю і нагляду за організаціями, які були засновані або яким опікувалося Українське крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю, й особами, які від імені товариства здійснювали опіку над дітьми; вивчення випадків та причин занедбання дітей, засобів, аби подолати їх; організація опіки над немовлятами, малими дітьми й охорона материнства; улаштування батьківських об'єднань для ведення нагляду за малолітніми дітьми; пошук та виявлення дітей, які потребували опіки; нагляд за психологічним кліматом у дитячих закладах і сім'ях, виявлення елементів, шкідливих для дітей; ведення статистики дитячого населення; пошук коштів, необхідних для реалізації завдань товариства (товариство існувало за рахунок благодійних і членських внесків громадян та установ, а також допомоги від українських емігрантів); підтримка стосунків із органами влади й організаціями, які мали схожі цілі щодо здійснення опіки й виховання дітей; внесення петицій до законодавчих органів, державних і самоуправних влад стосовно справ товариства; надання звітів державним органам влади щодо діяльності товариства; участь у конгресах і конференціях, що організовувалися у справах опіки дітей (ЦДІАУ, м. Львів. Ф. 321. Оп. 1. Спр. 1. 16 арк.).

Загалом, члени товариства (понад 1200 осіб) організували 35 філій, але 10 із них було закрито польською владою в 1930 р. Через відсутність державної підтримки і брак коштів товариство не могло повноцінно реалізувати свою соціокультурну діяльність.

Організація «Красвий Шкільний Союз» (березень 1910 р. – 1920 р., із перервами) була створена з метою опору іноземній шкільній політиці та уряду і спрямовувала основні зусилля на об'єднання просвітніх сил в одних руках, утворення центральної шкільної організації, що «своєю компетенцією обіймала би усі роди наших шкіл» (Титаренко, 1912: 45). Завдання полягало в тому, аби «поширити освіту між найширшими кругами нашої суспільності, щоби придбати для неї потрібне число інтелігенції, а далі збирати фонди, від яких залежить розмах першого напрямку» (Шкільна хроніка, 1914: 61). До складу організації входили представники різних політичних партій і просвітніх товариств («Учительська громада», «Просвіта», «Товариство імені Шевченка» тощо) (Титаренко, 1912). З огляду на те, що потреба українських громадян в освіті була особливо гострою, найбільше коштів «Кра-

свий Шкільний Союз» виділяв на народні й інші школи, українські приватні гімназії, підготовчі курси до гімназії.

Окрім того, важливу роль у соціокультурному забезпеченні українців відігравали релігійні товариства, зокрема: «Марійські Дружини» (у 1938 р. до їх складу входило 268 організацій із загальною кількістю 22355 осіб, які здійснювали освітньо-культурну й опікунську діяльність (Дмитришина, 2011)); «Католицька Акція» в Україні (організація, що з'явилася внаслідок закликів духовенства до співпраці різноманітних «апостольств», діяла в Україні впродовж 1931-1939 рр. і стала центром інтеграції існуючих релігійних об'єднань) і ініційованій нею «Український Католицький Союз» (1931-1939 рр.); «Український Єпархіальний комітет опіки над воєнними сиротами» (діяв з 1916 р. і спрямовувався на попередження смертності серед українських дітей, надання допомоги сиротам і вдовам духовенства, здійснення опікунства над ними) тощо.

Вагомий внесок у здійснення соціальної підтримки українців та організацію освітньо-культурної діяльності зробило українське жіноцтво, що гуртувалося навколо «Української захоронки», «Союзу українок», «Рідної школи» й інших товариств та займалося питаннями опіки, соціального захисту та національно-патріотичного виховання дітей (Блажкевич, 1936; Федорак, 2009; ДАЛО. Ф. 7. Оп. 4. Спр. 47. 48 арк.; ДАЛО. Ф. 110. Оп. 5. Спр. 78. Арк. 6-90).

Велике значення для здійснення освіти і захисту дітей мали також опікунства при народних школах, які створювалися для зміцнення зв'язку між школою в особі обраних опікунів і місцевою людністю. Серед завдань, які розв'язувалися опікунствами, були проблеми надання допомоги дітям й організації виховання, навчання і дозвілля (надання учням теплового одягу та їжі; забезпе-

чення їх гарячими сніданками; організація ночівлі та підвезення учнів до школи; улаштування дитячих вечірок, свят, шкільних гулянок, освітніх мандрівок, читань; організація діяльності шкільних бібліотек; допомога здібним учням при вступі до інших закладів освіти.

Висновки. Отже, громадські товариства (разом із духовенством) завдяки своїй цілеспрямованій, активній діяльності намагалися розв'язати завдання опіки, освіти і культурного розвитку українців і здійснювали це нарівні з державою. Окрім того, ці товариства охоплювали своєю діяльністю широкі верстви населення (як у соціальному, так і віковому аспекті) і мали на меті піднесення рівня освіченості, вихованості, національної свідомості і громадянської зрілості не лише своїх членів, а й усієї громадськості та розгортання широкої благодійної діяльності (в інтересах суспільства й окремих осіб). Завдяки розширенню соціокультурної діяльності громадських товариств збільшилась мережа дитячих соціальних і освітніх закладів, де діти отримували як матеріальну і духовну підтримку. Основними напрямками соціокультурної діяльності громадських товариства були такі: опіка дітей і нужденних (ужиття заходів задля збереження здоров'я дітей; спеціальна робота з безпритульними і бездоглядними дітьми; задоволення матеріальних потреб нужденних, відкриття соціальних установ), задоволення освітньо-культурних потреб населення (створення необхідних умов для розвитку дітей, забезпечення елементарною освітою, планомірного й розумного виховання дитини в межах національної культури; уведення безоплатної загальної початкової освіти; розширення мережі закладів освіти; проведення культурних заходів тощо). Утім, громадські товариства значною мірою залежали від політичних та економічних умов у країні, що призводило до обмеження діяльності товариств і їх ліквідації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блажкевич І. Громадянсько-суспільні завдання Жіночих Громад. *Жіночий Голос*. 1936. Ч. 3. С. 5.
2. Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка. URL : <http://prosvitanews.org.ua/istor.html> (дата звернення: 28.06.2016).
3. Дмитришина Н. Національне виховання в освітньо-виховних закладах українського чернецтва Галичини (кінець XIX – 30-ті роки XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Рівне, 2011. 20 с.
4. З бідного життя. *Світло*. 1913. Кн. 2. С. 57-65.
5. Коломієць Т. Харківське товариство поширення в народі грамотності (1869-1920 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.02. Харків, 1995. 21 с.
6. Лутаєва Т. Внесок фундаторів вітчизняної медичної й фармацевтичної освіти у діяльність Харківського товариства поширення в народі грамотності. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. Вип. 57. С. 221-235.
7. Сливка Л. Народні традиції у вихованні здорового способу життя учнів початкових шкіл Західної України (1919-1939 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 2010. 20 с.
8. Стинська В. Система шкільництва в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01. Івано-Франківськ, 2004. 20 с.

9. Сухомлинська О. та ін. Українська педагогіка в персоналіях : у 2 кн. : [навч. пос.]. Київ : Либідь, 2005. Кн. 2. 552 с.
10. Титаренко С. За рідну школу. *Світло*. 1912. Кн. 6. С. 44-48.
11. Устав общества вспомоществования бедным ученикам и ученицам всех учебных заведений гор. Змиева Харьковской губернии. Харьков, 1901. 18 с.
12. Федорак Н. Діяльність українських громадських товариств у сфері соціального захисту й опіки дітей і молоді в Галичині в міжвоєнний період ХХ ст. Вісник Прикарпатського університету. Історія : зб. наук. праць. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2009. Вип. 16. С. 177-183.
13. Шкільна хроніка. *Світло*. 1911. Кн. 3. С. 70-73.
14. Шкільна хроніка. *Світло*. 1912. Кн. 4. С. 65-72.
15. Шкільна хроніка. *Світло*. 1914. Кн. 5. С. 55-63.
16. Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф. 7. Оп. 4. Спр. 47. 48 арк.
17. ДАЛО. Ф. 110. Оп. 5. Спр. 78. Арк. 6-90.
18. Державний архів Харківської області (ДАХО). Ф. 200. Оп. 1. Спр. 396. 59 арк.
19. ДАХО. Ф. 202. Оп. 2. Спр. 2. 11 арк.
20. ДАХО. Ф. 266. Оп. 1. Спр. 793. 54 арк.
21. ДАХО. Ф. 509. Оп. 1. Спр. 5. 81 арк.
22. Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУ), м. Львів. Ф. 321. Оп. 1. Спр. 1. 16 арк.

REFERENCES

1. Blazhkevych I. Hromadiansko-susipilni zavdannia Zhinochyh Hromad [Civic and social tasks of Women's Societies]. *Women's Voice*, 1936, Part 3, p. 5 [in Ukrainian].
2. Vseukrainske tovarystvo "Prosvita" imeni Tarasa Shevchenka [Ukrainian Society "Prosvita" named after Taras Shevchenko]. URL : <http://prosvitanews.org.ua/istor.html> (available: 28.06.2016) [in Ukrainian].
3. Dmytryshyna N. Natsionalne vyhovannia v osvitiio-vyhovnyh zakladah ukrainskoho chernetstva Galychyny (kinets 19th – 30-ti roky 20th stolittia) [National upbringing in the educational institutions of Ukrainian monks in Galicina (late XIX – 30th of XX century)]. Abstract of PhD thesis in Pedagogy : specialty 13.00.01. Rivne, 2011. 20 p. [in Ukrainian].
4. Z bizhuchoho zhyttia [From everyday life]. *Light*, 1913, book 2, pp. 57-65 [in Ukrainian].
5. Kolomiyets T. Kharkivske tovarystvo poshyrennia v narodi gramotnosti (1869-1920 rr.) [Kharkiv Association of Spreading Literacy among People (1869-1920)]. Abstract of PhD thesis in History: specialty 07.00.02. Kharkiv, 1995. 21 p. [in Ukrainian].
6. Lutaieva T. Vnesok fundatoriv vitchyznianoї medychnoi i farmatsevychnoi osvity u diialnist Kharkivskoho tovarystva posyrennia v narodi gramotnosti [The contribution of the founders of the national Medical and Pharmaceutical education to the activities of the Kharkiv Society of Spread of Literacy among People]. *Pedagogy and Psychology*, 2017, Nr 57, pp. 221-235 [in Ukrainian].
7. Slyvka L. Narodni tradytsii u vyhovanni zdorovoho sposobu zhyttis=a uchniv pochatkovykh shkil Zahidnoi Ukrainy (1919-1939 rr.) [National traditions in the upbringing of healthy way of life of pupils at primary schools in Western Ukraine (1919-1939)]. Abstract of PhD thesis in Pedagogy : specialty 13.00.01. Ivano-Frankivsk, 2010. 20 p. [in Ukrainian].
8. Stynska V. Systema shkilnytstva v Galychyni (kinets 19th – pochatok 20th st.) [The system of schooling in Galychyna (the end of the 19th – the beginning of the 20th century)]. Abstract of PhD thesis in Pedagogy : specialty 13.00.01. Ivano-Frankivsk, 2004. 20 p. [in Ukrainian].
9. Sukhomlynska O. et al. Ukrainska pedahohika v personaliiakh [Ukrainian Pedagogy in personalities]. Kyiv : Lybid, 2005, book 2. 552 p. [in Ukrainian].
10. Tytarenko S. Za ridny shkolu [For native school]. *Light*, 1912, book 6, pp. 44-48 [in Ukrainian].
11. Ustav obshchestva vspomoshchestvovaniia bednym uchenikam i uchenitsam vseh uchebnykh zavedeniy gor. Zmieva Khakovskoi gubernii [The statute of the society for helping poor learners of all educational institutions of the town of Zmiev in Kharkov gubernia.]. Kharkov, 1901. 18 p. [in Russian].
12. Fedorak N. Diialnist ukrainskykh hromadskykh tovarystv u sferi sitsialnoho zahystu i opiku ditei i molodi v Galychyni v mizhvoennyi period 20 st. [Activities of Ukrainian public associations in the sphere of social protection and child and youth care in Galychyna in the interwar period of the 20th century]. *Newsletter Precarpathian University. History*, 2009, Nr 16, pp. 177-183 [in Ukrainian].
13. Shkilna hronika [Шкільна хроніка]. *Light*, 1911, book 3, pp. 70-73 [in Ukrainian].
14. Shkilna hronika [Шкільна хроніка]. *Light*, 1912, book 4, pp. 65-72 [in Ukrainian].
15. Shkilna hronika [Шкільна хроніка]. *Light*, 1914, book 5, pp. 55-63 [in Ukrainian].
16. Derzhavnyi arhiv Lvivskoi oblasti [State Archive of Lviv Region] (SALR). F. 7. Description 4. Case 47. 48 p. [in Ukrainian].
17. SALR. F. 110. Description 5. Case 78. Pp. 6-90 [in Ukrainian].
18. Derzhavnyi arhiv Harkivskoi oblasti [State Archive of Kharkiv Region] (SAKhR). F. 200. Description 1. Case 396. 59 p. [in Russian].
19. SAKhR. F. 202. Description 2. Case 2. 11 p. [in Russian].
20. SAKhR. F. 266. Description 1. Case 793. 54 p. [in Russian].
21. SAKhR. F. 509. Description 1. Case 5. 81 p. [in Russian].
22. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arhiv Ukrainy [Central State Historical Archive of Ukraine] (CSHAU), Lviv. F. 321. Description 1. Case 1. 16 p. [in Ukrainian].